

Таня Желязкова (Тей)

Извънштатен сътрудник на секция „Онтология и епистемология”
Институт за философски изследвания при БАН

РАЗБИРАНЕТО КАТО МЕДИАТОР МЕЖДУ ЕЗОТЕРИЧНОТО И ЕКЗОТЕРИЧНОТО ПОЗНАНИЕ

Резюме: Статията е опит да се убеди философската общност в необходимостта от осмисляне на условно нареченото „комплектно” знание, в което имат своето неотменимо място и езотеричното, и екзотеричното познание. Литературна по форма, изкуство на мисленето по съдържание, философията си поставя за цел да разбере същността на случващото се битие. Но самото философско познание се поставя в позицията на езотерично познание, в смисъл на скрито, защото почти никой не желае да се принизява до научната популяризация. А хората се нуждаят от яснота и посягат към това, което им се предлага като отговор на многобройните въпроси, които си задават. Борбата за умовете на хората не е между науката и антинауката (псевдонауката), а между изследванията за смисъла и за начина, по който нещата се случват. Разбирането като методологичен подход, познавателна процедура, епистемологичен процес и философски принцип може да изпълни ролята на трансмисия (медиатор) между езотеричното и екзотеричното за постигане на пълнота и хармоничност в нашето познание за света и мястото ни в него. Защото целта на разбирането е използване на логоса за постигане на софоса (мъдростта).

Ключови думи: Разбиране, познание, философия, подход, процедура, процес, принцип, осмисляне, тълкуване, петте сетива.

UNDERSTANDING AS A MEDIATOR BETWEEN THE ESOTERIC AND EXOTERIC KNOWLEDGE

Tanya Kuncheva Zhelyazkova (Teya), Out-of-the staff research associate of “Ontology and Epistemology” Department, Institute for Philosophical researches, Bulgarian Academy of Sciences

Resume: This article presents an attempt of convincing the philosophical community in the necessity of rationalization of the condition called “complete” knowledge, in which the esoteric, as well as exoteric knowledge has their irrevocable place. Literary as a state, art of thinking as a content, Philosophy has always had its goal to understand the essence of existence happening. The problem is that the philosophical knowledge places itself in the position of esoteric, in the sense of a secret one, because hardly anyone should like to belittle himself to scientific popularisation. But people need namely clearness, and they readily reach out for that which gives them answers to the numerous questions they have asked themselves. The struggle for people’s minds is not between the science and anti-science (pseudo science) but among the different researches on the sense and the way things come about. Understanding as a methodological approach, cognitive procedure, epistemological process and a philosophical principle is able to play the role of a transmission (mediator) between the esoteric and exoteric knowledge one so that they reach thoroughness and harmony of our knowledge about the world and our own place in it. After all, the aim of understanding is nothing but using the logos for reaching sophos (wisdom).

Key words: Understanding, knowledge, philosophy, approach, procedure, process, principle, rationalization, interpreting, five senses.

Край огън на брега на една река седели петима души. Единият бил сляп, другият глух, третият ням, четвъртият нямал една ръка, а петият бил без нос.

Това били астролог, магьосник, хиромантик, алхимик и окултист. Те разговаряли сред четирите стихии (огън, земя, въздух и вода) и търсели истината за познанието. Всеки запълвал липсата на едно от петте си сетива с постиженията на другите четири и така се разбирали по-добре, като се допълвали.

Тази история, разбира се, е измислена, но не е невъзможна. Достоверността □ може да бъде приета за даденост без необходимост, с което по-нататъшното питане се затваря в своята самодостатъчност, за разлика от случая, когато се приема за даденост с необходимост и изследването продължава до изчерпване на всички възможни питання. Първият вид питане

води до езотеризация на резултата, а вторият – до екзотеризация.

Какво ще разбираме в случая под понятията езотерично и екзотерично?

За целите на изложението ще приемем една поредица от думи с противоположно значение, подредени съобразно установени правила за дефиниране на типовете познание като научно и ненаучно:

бивалица	небивалица
вероятно	невероятно
видимо	невидимо
действително	недействително
доказуемо	недоказуемо
достъпно	недостъпно
измеримо	неизмеримо
истинно	неистинно
логично	нелогично
обяснимо	необяснимо
понятно	непонятно
правдоподобно	неправдоподобно
разбираемо	неразбираемо.

В първата колона са понятия, с които борави научното познание и следователно него ще приемем за екзотерично, т.е. открито познание. Във втората колона на противоположните понятия се очертава образа на нещо скрито, несно и в този смисъл ненаучно или дори антинаучно. Него ще приемем за езотерично познание.

Дали, обаче, това е достатъчно, за да постигнем смисъла на тези две понятия. Нека се обърнем към етимологията на думите.

- Езотеричен (гр. езотерикос “вътрешен”) – таен, скрит, предназначен само за посветените. Противоп. – Екзотеричен.

- Екзотеричен (гр. екзотерикос “външен”) – общодостъпен, достъпен и за непосветените. Противоп. – Езотеричен.

Поради наслагване на определен тип представи, тълкувания и разбираания, в настоящото изложение няма да бъдат

употребявани термините езотеризъм в смисъл на тайно учение, предназначено само за посветените, както и екзотеризъм в смисъл на знание, предназначено за най-широк кръг от хора. Ще бъде направен опит да се убеди философската общност в необходимостта от осмисляне на условно нареченото “комплектно” знание, в което имат своето неотменимо място и езотеричното, и екзотеричното познание.

Към традиционното тълкуване на езотеричното ще добавим – логическа верига на познание, която съзнателно е изоставяна и прекъсвана в своето развитие; непредубедена експликация на ставащото; възможността за поливариантно тълкуване, съчетана с невъзможността за пряка проверимост прави езотеричното тайнствено или неразбираемо. Докато екзотеричното е логическа верига на научно и философско познание, по която е работено без прекъсване.

Как тогава е възможно тяхното комуникиране?

Така формулираният въпрос е изключително широк, но тук ще обърнем внимание само на някои интересни негови потенциални възможности за решения.

Комуникацията предполага включването на разбирането като методологичен подход, познавателна процедура, епистемологичен процес и философски принцип. Тук няма да разгръщаме в пълнота тези форми на съществуване (четирите “П”) на разбирането. Ще се ограничим до неговото работно дефиниране.

Разбирането е про-умяването, об-говарянето, о-стойностяването, о-смислянето.

“В човешкия свят, но и в природния, тече процес на кодиране чрез трансформиране на енергията от един вид в друг, което трансформиране определя същността и функциите на съществуващото. Природата подготвя своите послания за този, който ги усеща или разбира.” (З, с. 119) От тази гледна точка “разбирането е механизъм за творческо декодиране на действителността и смисъла на нейните послания по правила”. (Пак там.) Разбирането е съ-творяване – процес на правене и

ставане на нещата, последователно създаване на гностичен (епистемологичен) контекст.

Разбирането зависи от мисловния свят, към който всеки принадлежи или създава. Комуникират не субектите, а мисловните светове, на които те са носители. В този смисъл разбирането е съпричастност на битието като знаково присъствие, пре-живяване, което може да бъде метатеоретично, теоретично, емпирично, рационално или ирационално.

Търсенията ни в областта на херменевтиката неизбежно ни накарата да не пропуснем книгата “Херметизмът”, когато тя се появи на българския книжен пазар дванадесет години след създаването ѝ. Книгата изостря сетивата и провокира любопитството към т. нар. скрито познание. А това е изключително предизвикателство към темата за разбирането. Защото в лоното на херметизма стоят “глобални питання, насочени към въпросите на смисъла” (1, с. 9). “...херметизмът си остава точката на един вид херменевтично напрежение между две различаващи се духовни нагласи...” (Пак там, с. 71). Авторката прави обстоен анализ на мястото на херметизма в историята на науката и философията. Според нея “Философи (по Хермес), магове, окултисти, кабалисти, теософи всъщност изпълняват сходна задача – херметическа, доколкото представлява свързване между различните равнища на една реалност, обединена, но и вътрешно разделена на плоскости, които взаимно си съответстват” (Пак там, с. 77-78).

Разбирането е свойство на ословостяването за избягване на противоречията. “Езикът започва да се подчинява на онзи уникално удовлетворяващ вид разбиране, който наричаме наука, но новината още се пази в тайна.” (6, с. 7) Цел на разбирането – използване на логоса за постигане на софоса (мъдростта).

В търсене на тази мъдрост са задълбочените изследвания на Мария Мандаджиева (физик, математик, правоспособен народен лечител, поет и композитор) в областта на източната медицина и древната българска (тракийска) медицина, както и теоретичните ѝ обяснения на биоенергетиката, психофизиологията на

екстрасензориката и на великото единство на природата. Теоретичните постановки са намерили експериментално приложение в ръководения от нея Изследователски център по алтернативни методи в съвременната медицина. Понастоящем работи в Институт по управление и системни изследвания при БАН. “Новата култура на 21 век, която вече се формира, има (според Мандаджиева) две основни характеристики: връщане към социално-нравствените ценности и норми, но вече разбирани като космически, обективни закони и норми, и интегративност – синтез на целия световен исторически опит, включително духовните постижения на древните култури и цивилизации и съвременните научни, технологични и духовни постижения.” (4, с. 7)

В съответствие с инструментариума, с който си служат различните науки, може да се предложи неklasическо разделение на науките според основния тип разсъждения и методи, които използват: доказателствени (математика, физика, химия); описателни (биология, история, етнография); тълкувателни (лингвистика, психология, философия). (3, с. 124)

Познанието се определя от разделителната способност на нашите пет сетива, които имат ограничени възможности. Продължаването им с апарати и инструменти намалява достоверността на познавателните резултати. “...съвременната наука като език, описание на света и експериментална практика се отдалечава с все по-бързи крачки от човешкото непосредно световъзприятие и начини на “естествено” общуване.” (8, с. 92)

Тогава как умът поражда своите проблеми, търси решенията им и избягва страховете? Какво е мястото на философията в този процес?

Литературна по форма, изкуство на мисленето по съдържание, философията си поставя за цел да разбере същността на случващото се битие. Затова на философията не ѝ приляга да прави квалификации от типа правилно-неправилно, истинно-неистинно, вярно-невярно, каквото правят логиката, науката и вярата. Философията е призвана питайки да осмисля

ставащото, неговата същност и съществуване. Задоволявайки любопитството си, философът търси възможно най-широкия кръг от решения на поставения въпрос или проблем.

Като всяка самосъхраняваща се система, философията изостава терминологично и концептуално от бързо развиващите се интелигентни технологии и техния масов понятиен език. Хората ползват, без да осмислят. А традиционната философия се страхува да осмисля бързо, в кипежа на появата на нови явления и процеси. Така тя оставя място за появата на т. нар. „успокояваща философия” (2, с. 14), която тушира страха на хората пред новостите, за които те не са подготвени социално и интелектуално.

Може би ще се наложи да определим като „нетрадиционна философия” опита на все още отделни автори да осмислят философски феномени, чиито референти са спорни или недоказуеми по логически път. Тази „нетрадиционна философия” се опитва да обясни необяснените все още и необясними неща, които никой не отрича, че съществуват. И точно в баланса на собствената □ същност и проявление следва да търсим обяснението за нейния потенциал като своеобразно езотерно познание.

От тази гледна точка философията не би следвало да повтаря поведението на щрауса, а от позициите на метафизичното осмисляне да разкрие (думата не е случайна) смисъла на съществуването на необяснимите явления при нарушена хармония между човека и природата. Философията е призвана да възстанови тази хармония по духовен път.

„Един от постоянните проблеми, пред които непрекъснато е била поставяна философията, е доказване на правото на своето съществуване пред обикновения човек и тези, които я финансират, намирайки оправдание за високата степен на своята абстрактност. Тя непрекъснато е обвинявана за “откъснатост от живота” и трябва да преодолява “комуникационни разриви” между философите и техните потребители. Преодоляването на тези разриви е ключова задача на философията.”(7, с. 141)

Навлизането на интелигентните технологии през последното десетилетие на XX век оформи нова контекстуална среда със стряскащи параметри: свръхбогатство на ограничен брой хора, тотален контрол над личността, медийни манипулации върху масовото съзнание, информационен бум, комуникация чрез безличния Интернет. Това доведе до усложняване на контекста, упражняване на информационен натиск върху съзнанието, използване на специфични технологични езици, които задават поливариантност на смислите и промяна в мисловността. Класическият философски рационализъм, в чийто дух са възпитани днешните професори по философия, започва да става не само непонятен, но и сякаш ненужен на днешните студенти по философия, които търсят нейния прагматизъм.

Всъщност, концептуалните схеми на всички философи, които днес определяме като значими, включват по един или друг начин езотерно знание. Съвсем не случайно и досега изследователите продължават да търсят в текстовете им скритото за първия прочит познание и се опитват да разберат закодираните му пластове.

Ако скритите пластове на философските текстове бъдат разкрити в пълнота, вероятно ще се композира друга история на философията. Защото за разлика от науката, която използва улесняващ или затрудняващ начин на говорене, философската комуникация е скриваща или разкриваща.

Апелът за поява на нови епистемични стандарти, които да отчитат цялата палитра от възможни експликации като даденост и необходимост, предполага изграждане на особен род система на отчет за емпирична проверка. Но! Философията не се занимава с емпиричното, а с метатеоретичното и поради това не би следвало да □ е трудно да обоснове всяко познание. Причината това да не се случи досега е в духа на времето в предходните достолепни ехои от нейната история, когато всяко необслужващо статуквото знание е било заклеявано като невярно.

Време е да се създаде нова „интелектуална традиция” (8, с. 100). „... бъдещият свят би бил различен в сравнение с този, в който философите не съучастват и са се затворили по исихастки в своите езотерични общности.” (7, с. 151)

Самото философско познание се поставя в позицията на езотерично познание, в смисъл на скрито, защото почти никой не желае да се принизява до научната популяризация. Хората се нуждаят от яснота и посягат към това, което им се предлага като отговор на многобройните въпроси, които си задават. Това бяло поле в развитието и на науката, и на философията се заема не от научнопопулярни творби като “Философията – диалог с дъщеря ми” на Роже-Пол Дроа (С., Рива, 2007) или романа за историята на философията “Светът на Софи” на Юстайн Гордер (С., Дамян Яков, 2007), а от прагматичните изложения, които дават отговор на всички въпроси, започващи с “Как?”. Но всеизвестно е, че философията започва с въпроса “Защо изобщо?”, търсещ смисъла. Борбата за умовете на хората не е между науката и антинауката (псевдонауката), а между изследванията за смисъла и за начина, по който нещата се случват. Засега печелят вторите.

Разбирането като организиращ принцип на познанието може да изпълни ролята на трансмисия (медиатор) между езотеричното и екзотеричното познание в името на пълнотата и хармоничността на едно цялостно “комплектно” познание за света и мястото ни в него.

Синкретичната роля на петте сетива позволява да се излезе от омагосания кръг, в който само се е напъхало официозното познание, забравяйки добрите си традиции на „софия” (мъдрост). В началото на „Златния век на ума” (XXI век) е необходим нов подход към знанието и нов прочит на познанието, определяно като езотерично и неговото помиряване с екзотеричното. За да не сме осакатени с някои сетиво...

Литература:

1. **Бонардел Фр.** Херметизмът. Панорама. С. 1997.
2. **Гурова Л.** Наука и псевдонаука – проблеми на демаркацията. – Списание на Българската академия на науките. 2005. кн. 2.
3. **Желязкова Тая.** Към дефинирането на разбирането. – Философски форум, бр. (9) 1/2001.
4. **Мандаджиева М.** Великото единство на природата и човека. Варна. 1997.
5. **Палюшев Б.** Грешките на херметизма и езотеризма, шифърът на да Винчи и истината за Исус Христос. С. 2007.
6. **Пинкър Ст.** Езиковият инстинкт. Как разумът създава езика. Изток-Запад. С. 2007.
7. **Проданов В.** Бъдещето на философията. С. 2005.
8. **Стефанов А.** Знание, наука, псевдонаука. Парадигма. С. 2007.